Humanistisch Perspectief

Maatschappelijke doeleinden

HUMANISTISCH VERBOND

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	pag. 1
Humanistisch perspectief	pag. 3
Toelichting punt 1	pag. 5
Toelichting punt 2	pag. 6
Toelichting punt 3	pag. 7
Toelichting punt 4	pag. 8
Toelichting punt 5	pag. 10
Toelichting punt 6	pag. 11
Toelichting punt 7	pag. 11
Toelichting punt 8	pag. 14
Toelichting punt 9	pag. 15
Toelichting punt 10	pag. 16
Toelichting punt 11	pag. 18
Toelichting punt 12	pag. 19
Toelichting punt 13	pag. 21
Toelichting punt 14	pag. 22
Toelichting punt 15	pag. 23

Voorwoord

In het in 1973 opgestelde Humanistisch Perspektief is een aanzet gegeven voor de formulering van maatschappelijke doeleinden. Het werd als discussiestuk door het hoofdbestuur aan het 20e congres aangeboden met de uitgesproken bedoeling, binnen de gehele humanistische beweging, discussies hierover op gang te brengen. Het hoofdbestuur, dat een voorstel tot herformulering van onze beginselen aan dat congres had voorgelegd (artt. 2 en 3 van de statuten), had er duidelijk behoefte aan ons maatschappelijk engagement vanuit de beginselen gestalte te geven.

De discussies binnen het Verbond, ook in het hoofdbestuur zelf, zijn sindsdien gevoerd. Teneinde de doeleinden nader te concretiseren, is per onderwerp gestreefd naar een verduidelijkende toelichting. Daarbij bleek het in het hoofdbestuur zeer stimulerend onze ideologische inbreng in maatschappelijke problemen zorgvuldig na te gaan. Diverse onderwerpen hebben ons vele malen beziggehouden; bij sommige bleek een betrekkelijk korte behandeling mogelijk, bij een enkele kwamen wij nog niet aan afronding toe. In dat proces van verduidelijking van de in het Perspektief reeds genoemde doeleinden bleek behoefte te bestaan, nieuwe doeleinden toe te voegen en bepaalde oude doelen anders te formuleren. Telkens is ervoor gezorgd dat toelichtingen die het uiteindelijke fiat van het hoofdbestuur gekregen hadden, in Humanist werden gepubliceerd. Op die manier kon de discussie op gemeenschaps- en gewestelijk niveau weer gestimuleerd worden.

Thans ligt het Perspektief in zijn nieuwe vorm, samen met de verschillende toelichtingen, voor u. Ook dit boekje moet o.i. het karakter van discussiestuk behouden. Telkens weer zal nadere bezinning op maatschappelijke ontwikkelingen aanleiding zijn om nieuwe doeleinden te stellen, oude te herzien, toelichtingen begrijpelijker te maken, enz. Het is een voortdurend proces en moet dat in een levende beweging ook blijven. Dit boekje is dus ook bedoeld om de discussies binnen de beweging te stimuleren, maar heeft daarbij een nevenfunktie. Het hoofdbestuur heeft namelijk zijn eigen discussies die geleid hebben tot deze publikatie, ervaren als zeer inspirerend. Binnen ons takenpakket neemt de bezinning op onze uitgangspunten een belangrijke plaats in. Datzelfde geldt voor kwesties waarin wij maatschappelijk stelling willen nemen. Door ons met deze twee aldus vervlochten taken bezig te houden, hebben wij ook voor onszelf zaken verhelderd waaraan wij bij ons verdere werk binnen het Verbond veel hebben. Wij hebben de hoop en de verwachting dat het allen die kennisnemen van deze publikatie zo zal vergaan, leden en niet-leden.

Utrecht, april 1977 Hoofdbestuur.

Humanistisch perspectief

De levensovertuiging van het humanisme kent als hoogste ideaal de zelfverwerkelijking en zelfontplooiing van de mens in solidariteit met anderen. Daarom staat het Humanistisch Verbond een maatschappelijke ordening voor waarin de sociaal-ekonomische, juridische en kulturele voorwaarden daartoe aanwezig zijn. Op grond daarvan streeft het Verbond ernaar, indien mogelijk met andere groepen en organisaties, zijn invloed uit te oefenen om de volgende doeleinden te bereiken:

1 *Fundamentele gelijkwaardigheid van alle mensen*
2 *Democratisering van structuren in de samenleving met dien verstande, dat zij die bestuurd worden of onder leiding van anderen werkzaam zijn, inspraak en medebeslissingsrecht krijgen in bestuur en leiding*
3 *Maatschappelijke goederen behoren rechtvaardiger verdeeld te worden. Bij het beschikbaar stellen van vorming en scholing zal niet volstaan kunnen worden met voor ieder hetzelfde aan te bieden. Vorming en scholing dienen zonder indoctrinatie en gericht op ontwikkeling van eigen mogelijkheden te worden aangeboden*
4 *Bevordering van verdraagzaamheid als een levenshouding waarbij evenwicht wordt nagestreefd tussen zelfbehoud aan de ene kant en erkenning van de fundamentele gelijkwaardigheid aan de andere kant*
5 *Het scheppen van een samenleving met overlevingskansen*
6 *Zorgvuldige omgang met en eerbied voor de wereld van plant en dier mede opdat het natuurlijk evenwicht niet wordt verstoord.*
7 *Erkenning van de fundamentele betekenis van het recht op vrije meningsuiting en op informatie*
8 *Streven naar zodanige samenleef- en woonvormen, dat optimale ontplooiing van de daarin levende individuen mogelijk wordt*
9 *Sexualiteit dient niet uitsluitend ten dienst te staan van de voortplanting, maar net als andere vormen van menselijk beleven en omgaan met elkaar, bij te dragen tot het ontwikkelen van een samenleving waarin menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid – ook met het oog op beheersing van de bevolkingsgroei – in acht genomen worden*
10 *Bevordering van de kunstzinnige vorming en in ruimere zin stimulering van ieders kreatieve vermogen, door in opvoeding, onderwijs en arbeidsomstandigheden hiervoor zoveel mogelijk plaats in te ruimen*
11 *Bevordering van een ontwikkelingssamenwerking, waarbij word uitgegaan van de belangen van de overgrote meerderheid van de bevolking in de derde wereld*

12 Euthanasie: Bevordering van het stellen van nadere grenzen zowel ten aanzien van het gebruik van middelen tot verlenging van het leven als ten aanzien van het beëindigen van leven van ernstig lijdenden.

13 Herziening van de verouderde wetgeving op het gebied van de sexuele misdragingen, waarbij strafbepalingen worden geschrapt, die belemmerend werken voor thans als normaal beschouwd sexueel gedrag

14 Herziening van de wet gewetensbezwaren militaire dienst in dier voege, dat gewetensbezwaren tegen elke of enige vorm van oorlogsverrichting door het militaire apparaat, grond voor vrijstelling van militaire dienst opleveren

15 Een wetenschapsbeleid, dat zowel recht doet aan de praktische behoeften der samenleving als aan het algemeen menselijke streven naar kennis en aan de scheppingsdrang van de wetenschapper

Toelichting op punt 1

Fundamentele gelijkwaardigheid van alle mensen

Een korte uiteenzetting over de vraag of mensen fundamenteel gelijkwaardig zijn, of wellicht niet, kan men openen met een aan zichzelf gerichte vraag.
Wat ondervind, of wat weet ik meer en anders dan andere mensen? Het kortst mogelijke humanistische antwoord moet zijn: er is niets dat mij van een andere orde doet zijn. Mijn naaste is dus niet fundamenteel anders dan ikzelf: hij is letterlijk mijn even-naaste.

Waar in het korte antwoord in de eerste plaats op wordt gedoeld is onze wezenlijke dierkundige en ook zielkundige opmaak, die de onderbouw is van al onze zienswijzen, hoezeer die in hun uitwerking ook mogen verschillen. Zó gelijk is die opmaak zelfs dat er een medische en een psychologische wetenschap op gebouwd kunnen worden, dwars door alle culturen en individuele verschillen heen.

We hebben wezenlijk gelijke lichamelijkheid, niet alleen in wat we zonder schroom tonen (ademen, eten, schuilplaats zoeken) maar ook in functies die we veelal intiemer houden. Voorts is het gemeenschappelijke aanwezig in het feit dat we een levenslot ondergaan, dat we niet geheel besturen: geboorte, dood, het vinden en verliezen van levensgezelschap, ziekte, lijden.
We reageren hierop met voor andere mensen gewoonlijk geheel begrijpelijke gevoelsuitingen en handelingen. In het algemeen zijn onze houdingen en uitingen voor andere mensen herkenbaar: liefde en haat, opstand en berusting, de sensaties van geluk en ongeluk, schuld en onschuld, recht en onrecht, vreugde en berouw, gewetensnood en morele zekerheid. En zelfs in ons weten verschillen we niet fundamenteel; ware dat wel zo, dan zou er geen wetenschap mogelijk zijn. Er is geen ontdekking echt als hij niet is medegedeeld aan en begrepen door anderen.

Dit is een leven-omspannende lijst van gemeenschappelijkheden, waar ons individuele en ons per cultuur verschillende gedrag telkens slechts gevarieerde uiting van is. Maar hier zit meteen ook de moeilijkheid waar we mee worstelen, zodat het punt van de fundamentele gelijkwaardigheid telkens weer aan de orde moet komen. In ons dagelijks leven worden we er dikwijls toe geleid om op de eerste plaats onze verschillen te zien en dienovereenkomstig op anderen te reageren. In onze verschillen schuilt ongetwijfeld het grootste deel van de dynamiek van het leven, waarbij onze belangen – dat kunnen economische belangen zijn, maar ook zedelijke en culturele – voortdurend op het spel staan. Het gevaar is nu dat we, gedreven door deze belangen onze blik op medemensen zodanig verengen dat we alleen nog maar verschillen zien. Men ziet de medemens dan niet meer in zijn volle menselijkheid, en als dat eenmaal het geval is, is de stap naar de verkettering en de onver-

draagzaamheid gauw gezet. De volgende stap kan zijn dat men menig medemens gaat zien als ding, zelfs als onding.

Dat wil niet zeggen dat we niet ook op verschillen zouden mogen of zelfs zouden moeten letten, maar dat is hier niet aan de orde. Hier is aan de orde, dat we onder de menselijke differentiaties de gemeenschappelijke basis moeten blijven erkennen, en in die zin onze gelijkwaardigheid.

Toelichting op punt 2

Democratisering van structuren in de samenleving met dien verstande, dat zij die bestuurd worden of onder leiding van anderen werkzaam zijn, inspraak en medebeslissingsrecht krijgen in bestuur en leiding.

Democratisering van bestuursstructuren bevordert de mondigheid van mensen en helpt die te verwerkelijken.
De beleidsnota voor het congres in 1969 wees reeds de toenemende mondigheid van de mens aan als één van de belangrijke tendensen in de maatschappij. Die nota onderkende ook dat volledige ontplooiing van die mondigheid mogelijk gemaakt moet worden door zo groot mogelijke deelname aan het beslisproces van hen voor wie de beslissingen gelden. Humanisten zullen het genoemde doel, vooral waar het woon-, leef- en werkomstandigheden van mensen betreft, actief willen steunen.

Democratie betekent echter niet alleen dat de *wil* van de meerderheid beslist. Tot het wezen van democratie behoort ook dat een meerderheid zoveel mogelijk rekening houdt met ernstige bezwaren en belangen van een minderheid.
Naarmate de minderheid groter, de bezwaren een sterker fundament hebben en de aard dier bezwaren principiëler is, behoort democratie grote behoedzaamheid van de meerderheid mee te brengen en tenminste het ernstig overwegen van het minderheidsstandpunt. Datgene wat zich als democratisering aandient, doch in feite inhoudt dat de wil van een meerderheid zonder meer zegeviert of met de hiervoor bedoelde bezwaren en belangen geen ernstige rekening wordt gehouden, is eerder te karakteriseren als dictaturisering van beslisstructuren.

Een dergelijk stelsel zal de mondigheid van mensen niet bevorderen, geen beroep op deelname en aanvaarding van verantwoordelijkheid doen en om die redenen de toets van redelijk en zedelijk handelen, als door humanisten aan te leggen, niet doorstaan. Met die voorzichtigheid gewapend zal de hiervoor bedoelde verbetering van meebeslissingsmogelijkheden krachtig gesteund dienen te worden. Dat geldt voor de vele werk- en leefgemeenschappen waarin mensen bestuurd worden.

Toelichting op punt 3

Maatschappelijke goederen behoren rechtvaardiger verdeeld te worden. Bij het beschikbaar stellen van vorming en scholing zal niet volstaan kunnen worden met voor ieder hetzelfde aan te bieden. Vorming en scholing dienen zonder indoctrinatie en gericht op ontwikkeling van eigen mogelijkheden te worden aangeboden.

Het bezit van maatschappelijke goederen is sterk afhankelijk van kennis, inzicht en macht, faktoren die *ongelijkheid* van mensen bevorderen. Daar komt bij dat deze faktoren via het milieu waarin ze voorkomen, bewust of onbewust aan volgende generaties worden doorgegeven. Op die manier wordt ongelijkheid van mensen in stand gehouden, zo niet versterkt.

Dat ieder mens uniek is, zoals humanisten aannemen, houdt al in dat mensen niet gelijk zullen zijn. Gelijkheid aldus opgevat, zou tot verstarring leiden i.p.v. tot vooruitgang van een maatschappij via de voorhoedes daarin. Maar al zijn mensen dan niet gelijk, ze zijn wel *gelijkwaardig* en hebben aanspraak op behandeling die daarmee rekening houdt.

Nu leidt te grote ongelijkheid in kennis, inzicht en macht tot ongelijkwaardige behandeling. Humanisten zullen, zonder te willen streven naar uniforme mensen, aan vermindering van die ongelijkheid meewerken. Die medewerking kan vorm krijgen door voor hen die van ongelijkwaardige behandeling de dupe zijn of worden, betere vormings- en scholings-mogelijkheden beschikbaar te stellen. We kunnen niet meer volstaan met een streven naar dezelfde vorming en scholing voor iedereen. Achtergebleven groepen zullen daardoor immers nooit hun achterstand inlopen en vermoedelijk zelfs steeds verder achterblijven. Vorming en scholing dienen juist in de eerste plaats op hen gericht te worden waarbij én financiële – én andere maatschappelijke belemmeringen (b.v. taalarmoede) zoveel mogelijk weggenomen dienen te worden.

Vorming en scholing ter ontwikkeling van mogelijkheden om inhoud aan eigen leven te kunnen geven, zullen humanisten in het algemeen na aan het hart liggen. Toch past in tweeërlei opzicht behoedzaamheid tegenover wat zich als vorming en scholing aandient. Vooreerst daar waar alleen geschoold en gevormd wordt voor die taken en funkties die van direkt nut zijn in de maatschappij terwijl andere ontwikkelingsmogelijkheden van mensen bewust worden verontachtzaamd. Voorts daar waar scholing en vorming vanuit een dogmatische, onverdraagzame mentaliteit worden gegeven. Noch aan uitsluitend nuttige, één-dimensionale mensen noch aan ongenuanceerde oogkleppers hebben wij behoefte.

Een levende kultuur heeft wel behoefte aan voorhoedes, die de maatschappij verder kun-

nen brengen en menselijk leven meer inhoud geven. Om die reden zal ongelijkheid van mensen niet alleen uit hun uniciteit noodzakelijk volgen doch zelfs gewenst zijn. Die ongelijkheid echter mag niet leiden tot ongelijkwaardige behandeling. Daarom zal een permanent streven erop gericht moeten zijn de hiervoor genoemde faktoren die ongelijkheid versterken, zoveel mogelijk bij te sturen.

Toelichting op punt 4

Bevordering van verdraagzaamheid als een levenshouding waarbij evenwicht wordt nagestreefd tussen zelfbehoud aan de ene kant en erkenning van de fundamentele gelijkwaardigheid aan de andere kant

Het *woord* 'verdraeghsaemheit' wordt in onze taal voor het eerst aangetroffen in het begin van de zeventiende eeuw, vermoedelijk ontstaan in de godsdiensttwisten tijdens het Twaalfjarig Bestand. Het *begrip* zelf dat met de genoemde term zich tot een ideaal gaat ontwikkelen stamt van niet veel vroeger tijd. Tot in de zestiende eeuw 'verdraagt' men iets, als een gunstverlening, in het besef dat men als het riskant wordt alsnog tot verbod en onderdrukking de macht heeft.
De roomskatholieke kerk heeft in de eerste eeuwen van haar bestaan een beroep op tolerantie gedaan – zolang zij een minderheid vormde – maar in de vierde eeuw, nadat zij staatskerk geworden was, begon zij de jacht op haar ketters. Maar ook de ketters – Calvijn en Luther – vertoonden, aan de macht gekomen, geen spoor van verdraagzaamheid. Het zijn pas de ketters van de ketters geweest die de idee der verdraagzaamheid als ideaal hebben ontwikkeld: de zogenaamde stiefkinderen des christendoms – de dopers, de kollegianten, de eerste humanisten – niet doordat hun geloof of levensovertuiging minder diep geworteld was. Integendeel.

Deze historische visie levert een spoor naar de wezenlijke inhoud van het begrip verdraagzaamheid. Dat begrip kreeg pas gestalte in de sfeer van Renaissance en humanisme toen de grote, hiërarchische, dogmatische godsdiensten onder de invloed van omwentelende wetenschappenlijke ontdekkingen in een krisis kwamen te verkeren. In die tijd ontstonden fundamenteel nieuwe inzichten die het statische, dogmatische wereldbeeld aantastten: de idee van de veranderlijkheid van mensen en dingen, de idee van het experiment en de systematische, vruchtbare twijfel.
Tegenover elkaar kwamen te staan twee volstrekt verschillende visies op waarheid en waarde. Enerzijds de opvatting dat men de waarheid en de enige waarde bezit en dat zij onveranderlijk zijn neergelegd in de heilige geschriften of onaantastbaar geopenbaard of van een politiek centrum uit gedecreteerd.
Anderzijds de opinie dat waarheid en waarde nergens anders gevonden kunnen worden

dan in het menselijk oordeel dat, zoekend en vragend, luisterend en toetsend, zich voortdurend herziend, alleen maar tussen mensen tot stand kan komen.

Wie meent dat waarheid en waarde in een systeem van rangorde, van boven naar beneden, onaantastbaar geopenbaard zijn of onbespreekbaar vastgesteld kunnen worden, die staat bijna onafwendbaar voor de zedelijke moeilijkheid dat dwalen en falen eigenlijk geen bestaansrecht en zeker geen vrijheid toegekend mogen worden.

Tegenover deze, in een wezenlijk uitgangspunt gewortelde ónverdraagzaamheid staat *niet* de geesteshouding van hen die tolerant zijn op grond van de overweging dat er geen dwingende waarheden en waarden voor de mens te vinden zouden zijn – dat zou geestelijke onverschilligheid betekenen. De werkelijke verdraagzaamheid wordt gefundeerd, gevoed en onderhouden door een ander waarheids*begrip* en een ander *waardebesef*, gebaseerd op de overweging dat het oordeel in een proces van *voortdurende toetsing* tussen mensen tot stand behoort te komen en dat een oordeel slechts geldigheid kan hebben in een bepaalde situatie en op een bepaald moment.

Aangezien de zuivere verdraagzaamheid voorvloeit uit de kordate onzekerheid omtrent de algemene, duurzame geldigheid van een oordeel, straalt dit inzicht ook uit naar de zedelijke houding tegenover andere overtuigingen. Die verdraagzaamheid is geen gunstverlening, geen taktiek of opportunisme maar een zedelijk ideaal, met alle konsequentie van dien: behoedzaamheid in het vellen van een oordeel en het stellen van een daad, maar ook standvastigheid in een overtuiging zolang deze stand houdt.
De verdraagzaamheid kan daardoor ook overtuigd en hevig weerbaar worden, met alle zedelijk verantwoorde middelen, tegen onrecht, tirannie en verloedering. Maar ook dan verwordt zij niet tot ónverdraagzaamheid, want de morele bron die de verdraagzame levenshouding voedde, doortrekt ook de houding die in diskussie, in verzet en eventueel in gewelddadige strijd wordt aangenomen. De spanning die steeds gevoeld wordt tussen zelfbehoud – materieël zowel als ideëel – en de erkenning van de fundamentele gelijkwaardigheid van de ander, kan door de verdraagzamen nooit geheel opgeheven worden; die spanning behoort tot het wezen der verdraagzaamheid.

Toelichting op punt 5

Het scheppen van een samenleving met overlevingskansen.

Mede als gevolg van de industriële revolutie en de daarmee samenhangende produktiewijze wordt onze samenleving gekenmerkt door een zucht naar steeds meer produktie en steeds meer konsumptie. De mens zit zodanig gevangen in deze beklemmende spiraal met het daarbij horend sociaal systeem dat andere menselijke mogelijkheden die wij als humanisten een hogere prioriteit geven in de knel komen of onvoldoende worden benut.

Menselijkse solidariteit die zich uitstrekt tot alle bewoners van deze aarde impliceert dat de op deze aarde realiseerbare vormen van welzijn en welvaart voor iedereen in gelijke mate toegankelijk moeten zijn. Welvaart bij een groep van onze samenleving ten koste van een andere groep is even onaanvaardbaar als welvaart in onze samenleving als geheel ten koste van de welvaart in de ontwikkelingslanden.

Deze beide uitgangspunten voor een humanistisch perspektief worden van steeds meer betekenis nu wij moeten zoeken naar oplossingen voor de overlevingsproblematiek. De samenhang tussen de groei van de wereldbevolking, de voedselproduktie, de energievoorziening, de uitputting van grondstoffen en de vervuiling van het milieu zoals die in het M.I.T.-rapport (rapport van de Club van Rome) is aangegeven dwingt ons tot een stellingname omtrent de toekomstige samenleving en de daarin levende mens.

Het ziet er steeds meer naar uit dat de voor de realisering van primaire levensbehoeften noodzakelijke welvaartsstijging in de ontwikkelingslanden slechts uitvoerbaar is als de nog resterende voorraden aan grondstoffen en betaalbare energiebronnen veel sterker dan in het verleden voor deze welvaartsstijging worden aangewend.
Een dergelijk beleid brengt in de eerste plaats een daling mee in onze welvaartsstijging en mogelijk zelfs een daling van het welvaartsnivo van grote groepen van onze bevolking.

Onze samenleving is noch door zijn waarden en normen, noch door zijn sociale strukturen uitgerust om een daling in materiële welvaart op te vangen. Grote maatschappelijke spanningen en daarmee samenhangende individuele problemen zullen dus het gevolg zijn van zulk een daling.

Wij zien het als een belangrijke taak om bouwstenen aan te dragen voor een toekomstige samenleving die enerzijds een oplossing biedt voor de overlevingsproblematiek en die anderzijds beantwoordt aan de beginselen zoals die in onze organisatie leven.

Wanneer we bij welvaart denken aan de materiële aspekten van ons konsumptiepatroon en bij welzijn aan de ervaringswereld die mede bepaald wordt door geestelijke waarden dan is het duidelijk dat de begrenzingen van de welvaart in grote mate los gezien kunnen worden van het welzijn. De groei in welzijn is in beginsel onbegrensd. Het is niet onwaarschijnlijk dat de groei in welzijn mede zal bepalen of onze samenleving een daling in konsumptie zal kunnen verwerken.

De humanisering van de samenleving zoals die in het humanistisch perspektief is verwoord krijgt daardoor een bijzondere betekenis in het kader van de humanistische visie op de overlevingsproblematiek.

Toelichting op punt 6

Zorgvuldige omgang met en eerbied voor de wereld van plant en dier mede opdat het natuurlijk evenwicht niet wordt verstoord.

(de formulering van de toelichting op dit punt is in het hoofdbestuur nog in behandeling).

Toelichting op punt 7

Erkenning van de fundamentele betekenis van het recht op vrije meningsuiting en op informatie.

Alle cultuur is het resultaat van uitwisseling, dus communicatie, tussen (groepen van) mensen. Communicatie is daarom essentieel voor de geestelijke en gevoelsmatige ontwikkeling van de mens.

Communiceren betekent dat men afwisselend als 'zender' en als 'ontvanger' moet kunnen optreden. Tijdens het proces van communicatie kunnen standpunten over en weer worden gevormd, bevestigd, gewijzigd of juist worden verlaten. Dit hangt mede af van de inhoud van hetgeen wordt gecommuniceerd. Is deze inhoud niet verschillend van voorafgaande informatie of bijv. steeds van dezelfde strekking dan zullen standpunten overwegend worden bevestigd. Wisselt de inhoud daarentegen (bijv. doordat men met meer mensen communiceert, meer bronnen raadpleegt) dan wordt de mens aangesproken in een van zijn essentiële hoedanigheden: er moet worden afgewogen, geoordeeld en wellicht worden gekozen. In een vrij en onbelemmerd communicatieproces kàn worden gekozen, kùnnen

standpunten zich wijzigen of worden verlaten of worden bevestigd. De informatie levert het referentiemateriaal; de verwerking van de informatie en de conclusie is in principe een functie van de zelfstandig oordelende mens.

Belemmeringen, die het communicatieproces op enigerlei wijze beperken, zijn derhalve ongewenst en te verwerpen, ongeacht of deze worden opgelegd of dat deze ontstaan door maatschappelijk verschralende invloeden. Het is duidelijk dat dit zowel de 'zender'- als de 'ontvanger'-functie betreft. Aan de andere kant moet men zich ook realiseren dat een onbeperkte stroom van informatie de verwerking daarvan onmogelijk kan maken; kwantitatieve en kwalitatieve beheersing van die stroom kan evenzeer het belang van een goed functionerende communicatie tussen (groepen van) mensen dienen.

Vanuit de humanistische levensovertuiging zal worden gestreefd naar vrije en onbeperkte communicatiemogelijkheden waaronder uitdrukkelijk mede te verstaan: zonder enigerlei beperking ten aanzien van de inhoud van de communicatie. Enig voorbehoud dient te worden gemaakt; een overmaat van ongeselecteerde informatie dient te worden vermeden maar het selectieproces mag geen censuur betekenen. Beperking van bijv. herhalende informatie kan in deze nuttig zijn. Voorts dient aan de inhoud de eis te worden gesteld dat deze 'waar' moet zijn of op 'waarheid' dient te berusten en dat rekening wordt gehouden met persoons-gebonden informatie, in die zin dat het recht op privacy wordt geëerbiedigd. Met andere woorden: regels van behoorlijk onderling verkeer dienen te worden aangehouden.

De ideale situatie is dat de mens zich zo geschakeerd mogelijk kan oriënteren omtrent hetgeen in de samenleving aan opvattingen leeft en aan informatie voorhanden is, zoals omgekeerd ook mededeling omtrent feiten, uitkomsten en opvattingen moet kunnen worden gedaan. 'Kwantiteiten' zijn daarbij minder maatgevend dan 'kwaliteiten'.

Zodra 'communicatie' grotere aantallen mensen gaat omvatten dienen ook de eisen, die aan de desbetreffende media worden gesteld, strenger en meer omvattend te worden. Een medium dat 'massa'communicatie mogelijk maakt moet worden beheerd; maatschappelijk betekent dit dat rekening moet worden gehouden met de invloed van deze derde beherende factor op de 'boodschap' (als totaliteit voor de inhoud van de communicatie) en daarmede op 'zenders' en 'ontvangers'.

Afgezien van de natuurlijke barrières, die het bereiken van een ideale situatie wat betreft (massa)communicatie in de weg staan (taalverschillen, afstanden, contactuele beperkingen bij individuele mensen), zijn het thans vooral de maatschappelijke ontwikkelingen met betrekking tot het beheer van de massamedia, die verarmend werken ten aanzien van de inhoudelijke diversiteit in de communicatie.

De indoctrinatie – behoefte, die machtsstructuren kenmerkt, maakt bijv. gebruik van de (beheerste en/of gecontroleerde) massa communicatiemiddelen om de bevolking het gewenste – veelal eenvormige – stempel op te drukken. Versterking van onze democratische principes en instituties incl. de communicatiemiddelen is noodzakelijk om een dergelijke ontwikkeling de pas af te snijden. De massa communicatiemiddelen zijn in dit opzicht bijzonder kwestbaar; de beheersing van deze middelen kan immers een eerste doel worden van een naar macht-overheersing strevende groep. Ook in ons bestel dient met deze invloeden rekening te worden gehouden. Daarnaast spelen in de westerse democratieën economische factoren een rol die de diversiteit van de media reeds in het gedrang hebben doen komen.

Vermenging van niet-commerciële en commerciële communicatie, zoals bijv. berichtgeving, commentaar en reclame, bevordert als gevolg van economische effecten de 'kwantiteit', in de zin van een bepaalde oplage, aantal leden e.d., ten kosten van de 'kwaliteit', bijv. in de zin van eigen signatuur. Tegen deze ontwikkeling ingaande maatregelen, die beogen de diversiteit te behouden, liggen voor de hand, maar moeten worden getoetst op de invloed die daarmede direct of indirect op het medium wordt verkregen.

Omdat achter economische belangen andere belangen schuil (kunnen) gaan, vormt de eerder genoemde vermenging van commerciële en niet-commerciële communicatie in de massa media in feite een uiterst gevoelig punt in onze democratie. Enerzijds moet daarom worden bewerkstelligd dat binnen het totale pakket van massa media de verschillende politieke richtingen aan bod kunnen komen, anderzijds moet er naar worden gestreefd de invloeden van economische belangen op de inhoud van niet-commerciële communicatie in massa-media te minimaliseren. Maatregelen in deze richting moeten in verband hiermede worden opgevat als belangrijke preventieve middelen tot behoud van de democratische praktijken binnen onze samenleving. Verschillende suggesties voor maatregelen zijn reeds gedaan en dienen zowel op hun invloed als op hun praktische toepassingsmogelijkheden te worden onderzocht.

Nòg belangrijker als garantie voor een door ons gewenste democratische ontwikkeling is echter de verdere vorming van de 'ontvanger' tot een minder opportunistisch en meer principieel kiezende mens.

Toelichting op punt 8

Streven naar zodanige samenleef- en woonvormen, dat optimale ontplooiing van de daarin levende individuen mogelijk wordt.

De onmiddellijke leefomgeving is van grote betekenis voor de ontplooiing van mensen. Kinderen, maar ook volwassenen, hebben behoefte aan een omgeving die onder meer medemenselijkheid bevordert. Zowel door het bieden van warmte, beschutting, zekerheid en vertrouwen, als door het elkaar uitdagen en veranderen, wordt identiteitsontwikkeling bevorderd.

Humanisten waarderen deze spanningsverhouding tussen stabiliteit en dynamiek positief zolang mensen deze kunnen hanteren, zolang deze spanning helpt hun eigen identiteit te bevorderen en beleven.

Deze standpuntbepaling is duidelijk te onderscheiden van twee andere opvattingen, die elk een keuze inhoudt voor ofwel alleen stabiliteit, ofwel alleen dynamiek.

Het humanisme neemt *enerzijds* afstand van in het traditionele christendom star vastgelegde regels, zoals die dat mensen ofwel in een wettig huwelijk, ofwel alleen hebben te leven. Het humanisme verwerpt de gedachte dat de mens zich zou moeten onderschikken aan vormen die door machten buiten hem (God, natuur) zouden zijn vastgelegd. Integendeel: de mens bepaalt naar humanistische opvatting zelf de vormen waarin hij/zij wil leven.

Het humanisme neemt *anderzijds* stelling tegen de opvatting, dat de gemeenschap slechts zou bestaan uit een losse verzameling individuen voor wie relatiestabiliteit uit den boze zou zijn. De vrijheid die het voortdurend verwisselen van relaties lijkt in te houden, is bij nader inzien slechts schijnbaar voorzover ook hier een *vorm* (in dit geval de voortdurende verandering) wordt gesteld boven de *inhoud* (bij voorbeeld de verantwoordelijkheid ten opzichte van een partner).

Door zowel maatschappelijk als wettelijk meer samenleef-mogelijkheden aan te bieden, wordt bevorderd dat mensen tot een bewustere keuze kunnen komen met betrekking tot die vorm die het meest hun persoonlijke ontplooiing kan bevorderen. Zo is het bij voorbeeld van belang dat achterstelling van concubinaten, vrienden- en vriendinnenparen te niet wordt gedaan. Op het ogenblik kennen wij juridisch slechts gehuwden en ongehuwden. Gestreefd dient te worden naar het aanbieden van verschillende soorten relatievormen met verschillend niveau van rechten en plichten waardoor de relatiewetgeving een meer pluriform karakter zal gaan krijgen.

Een belangrijke voorwaarde voor het goed functioneren van zowel alleenstaanden als samenwonenden is het beschikbaar zijn van een goede huisvesting. Op het gebied van het wonen is in Nederland veel gedaan aan het bestrijden van de (kwantitatieve) *woning*nood, maar gebeurt nog steeds te weinig aan de (kwalitatieve) *woon*nood.

Zo is uit humanistisch oogpunt kritiek te leveren op het slechte leefklimaat in veel nieuwbouwwijken (zie bij voorbeeld de eentonigheid, de vereenzaming, e.d.).
Zo zijn ook de mogelijkheden voor vele huurders te gering om voldoende invloed te kunnen uitoefenen op hun woonomgeving.

En tenslotte zijn de meeste woonvormen nog teveel afgestemd op het traditionele gezin met kinderen. Te weinig wordt er rekening gehouden met andere woonbehoeften (nieuwe samenleefvormen, werkende gehuwde vrouwen, enz.), waardoor in het toewijzingsbeleid grote problemen zijn ontstaan. Ook wordt nog teveel specifieke huisvesting (voor bij voorbeeld studenten, vrijgezellen, gehandicapten, bejaarden) zodanig tot stand gebracht, dat zij eerder isoleert dan dat zij mensen de mogelijkheid tot communicatie biedt.

Toelichting op punt 9

Sexualiteit dient niet uitsluitend ten dienste te staan van de voortplanting, maar net als andere vormen van menselijk beleven en omgaan met elkaar, bij te dragen tot het ontwikkelen van een samenleving waarin menselijke waardigheid en verantwoordelijkheid – ook met het oog op beheersing van de bevolkingsgroei – in acht genomen worden.

Sexualiteit heeft lange tijd in het teken van de voortplanting gestaan. Met de groei van het menselijk vermogen, zèlf vorm te geven aan het bestaan, wordt de verbinding tussen sexualiteit en voortplanting een steeds lossere.

Ten opzichte van deze ontwikkeling zijn drie soorten van opvattingen gangbaar.

Allereerst is er de traditionele christelijke (met name katholieke) opvatting dat sexualiteit alleen goed te keuren is, indien deze tot voortplanting kan leiden.

Ten tweede is er de opvatting over sexualiteit, dat alles wat kan ook mag.
Geen zedelijke beperkingen worden aanvaard, wat slechts telt is de lustbevrediging.

Tenslotte is er de humanistische opvatting dat niet valt in te zien waarom een bepaalde vorm van menselijk gedrag gewaardeerd zou moeten worden op grond van het loutere (voort)bestaan van de menselijke soort. Het menselijk bestaan is niet goed door zichzelf,

maar ontleent zijn waarde aan de zin die wij daaraan verlenen. Niet het bestaan om het (voort)bestaan, maar het bestaan om een menswaardig (voort)bestaan, is ons doel.
Hierin ligt zowel de verwerping van de voortplantingsmaatstaf, als ook de fundering van de juistheid van geboortebeperking in het kader van een bevolkingspolitiek gericht op menswaardig overleven.
Vanuit humanistisch oogpunt gezien moet sexualiteit niet in een uitzonderingspositie geplaatst worden. Was het bij de traditionele christelijke moraal zo dat sexualiteit op zichzelf slecht was, bij de lustbevredigingsopvatting is sexualiteit bij voorbaat goed. In de humanistische gedachtengang is geen van beide het geval, maar ontleent sexualiteit haar menselijke waarde (net zoals andere vormen van creativiteit en communicatie) aan de wijze waarop zij bijdraagt aan menselijke vrijheid en verantwoordelijkheid.

Daarmede (gesteund door de verbeterde mogelijkheden tot geboortebeperking) heeft de oorspronkelijke functie van de sexualiteit (nl. voortplanting) een ander gewicht gekregen. Deze grotere vrijheid en persoonlijke verantwoordelijkheid vraagt om een daaraan aangepaste voorlichting en wetgeving. De gewenste voorlichting kan het beste zoveel mogelijk geïntegreerd zijn in reeds aanwezige opvoeding en onderwijs, en dient zich zowel te richten op de individuele aspecten (vrije persoonlijke beleving, doorbreking taboes, gelijkwaardige rol van de vrouw) als de maatschappelijke aspecten (geboorteplanning, doorbreken vooroordelen t.a.v. minderheden in sexueel opzicht).
De gewenste wetgeving dient ook zoveel mogelijk geïntegreerd te zijn in een meer algemene wetgeving gericht op de bescherming van de zwakkeren in onze samenleving, zonder daarbij sexualiteit in een uitzonderingspositie te plaatsen en zonder onnodig menselijke vrijheid aan te tasten.

Toelichting op punt 10

Bevordering van de kunstzinnige vorming en in ruimere zin stimulering van ieders kreatieve vermogen, door in opvoeding, onderwijs en arbeidsomstandigheden hiervoor zoveel mogelijk plaats in te ruimen.

Kunstzin duidt op het vermogen om gevoelens en gedachten zo te uiten of te verstaan dat er schoonheidsontroering door veroorzaakt kan worden.
Kreativiteit is gezien als de menselijke hoedanigheid om voor elke opgave of uitdaging die wij als zodanig verstaan een antwoord te geven dat wij zelf beleven als oorspronkelijk en bevredigend.
Van belang is het kreativiteit niet in de eerste plaats te zien als een objektief scheppend vermogen, d.w.z. scheppend iets volstrekt nieuws in de wereld; maar als een *subjektief* scheppend vermogen d.w.z. van nieuws en eigens in de persoonlijke ervaringswereld, de

werkelijkheid zoals wij die zelf zien en niet die welke ons wordt opgedrongen. Scheppingen zijn daarom niet beperkt tot stoffelijke produkten, maar kunnen zich net zo goed uiten in ideeën, opvattingen of houdingen.
Dit brengt kreativiteit in direkt verband met twee kenmerkende wijzen waarop humanisten de werkelijkheid zien en ervaren:

- niet als tegenover ons geplaatst, onveranderlijk, onaantastbaar, maar als bewustgeworden, deels eigengemaakt, mede-beïnvloedbaar;
- niet uitsluitend door redelijke beschouwing en verstandelijke analyse maar evenzeer door emotionele beleving, eventueel vanuit een (religieus) eenheids- en totaliteitsgevoel.

Deel uitmakend van de werkelijkheid kan de mens zijn kreatief vermogen anderzijds hanteren als middel om die werkelijkheid te *veranderen.*
Hij laat zijn aanwezigheid a.h.w. gelden door zich op voor hem kenmerkende wijze erin op te stellen. Daarbij heeft hij zijn medemens nodig, als klankbord en als stimulans.

Bij het belang dat wij hechten aan kreativiteit benadrukken we een menselijk vermogen dat door onze kultuur wel wordt gewaardeerd, maar meestal onder *beperkende* voorwaarden.
Kreativiteit is gaandeweg ten offer gevallen aan opvattingen die haar terugdrongen naar maatschappelijke 'vrijplaatsen' als: de prille jeugd, de vrije tijd, de vrijgestelden (kunstenaars) en meer recentelijk bejaarden en werklozen. In de meeste gevallen wordt ze daar bovendien nog beperkt tot 'artistieke kreativiteit'.
Toch kan via dit *esthetisch aspekt* de weg gewezen worden naar het in feite omvattender en fundamenteler begrip 'kreativiteit'.

Het belang van kunstzinnige vorming ligt hierin dat het leert om leven en wereld vooral op intuïtieve wijze te verstaan en niet louter langs de weg van begripsdenken en redeneren.
Juist in de huidige ontwikkeling van de samenleving zien wij dit als een noodzakelijk tegenwicht voor overheersende kultuurwaarden als produktiviteit en doelmatigheid.
In de betekenis waarin in dit Humanistisch Perspektief bevordering van de *kunstzin en van kreativiteit* wordt voorgestaan, zijn ze in de individuele uitwerking een *middel tot zelfverwerkelijking* en funktioneren ze maatschappelijk als *tegenkracht voor de-humaniserende tendensen* als uniformering, konformering en massifikatie.

Toelichting op punt 11

Bevordering van een ontwikkelingssamenwerking, waarbij wordt uitgegaan van de belangen van de overgrote meerderheid van de bevolking in de derde wereld.

Men kan stellen, dat het Westen al experimenterend het eerst tot een industrieel systeem is gekomen. Hierbij is de welvaart véél zekerder en veel gróter kunnen worden dan in vroegere agrarisch-ambachtelijke verhoudingen het geval was. Vervolgens was het natuurlijk dat het Westen zelf het eerst en voorlopig het meest de vruchten van het nieuwe systeem ging plukken. Maar het is inmiddels de vraag geworden of de Westerse samenleving zijn voorsprong wel zo lange tijd mag blijven gebruiken als nu het geval is. Schrille tegenstellingen tasten de vrede aan.
Bovendien blijkt niet uitgesloten te mogen worden, dat verschijnselen van uitputting en van aantasting van de natuurlijke omgeving de kansen van derde landen op een aandeel in de wereldwelvaart verkleinen. Als een blijvende voorsprong van de huidige omvang recht zou zijn dan zouden er ook internationale rechtsmiddelen aangewend mogen worden om de status quo te handhaven. Waarschijnlijk zullen er niet velen zijn die deze status quo nog als rechtmatig willen verdedigen. Een aanzienlijke mate van spreiding van de (materiele) welvaart behoort nu snel gemeengoed te worden. Het Westen heeft met zijn voorsprong nu eenmaal grote delen van de aarde voor zich toegankelijk gemaakt en zich daarbij een overweldigende macht opgebouwd. Dit wordt, zeker in landen van de zogenaamde derde wereld, niet meer als recht ervaren en het ligt op de weg van de rijke landen initiatieven tot verandering te ontwikkelen.

Lange tijd is het denken in het Westen, doch ook in de armere landen, geweest dat de voortgezette welvaartsontwikkeling elders in de wereld vanzelf de aanzetten zou geven – in de vorm van ontginningen, uitwijkende industrieën, e.d. – die het begin zouden vormen van een soortgelijke ontwikkeling aldaar.
Tot in de jaren '60 werd er waarde gehecht aan bijvoorbeeld de theorie der stadia. Volgens deze theorie – en zeker in zijn populaire vormen – zouden de meeste achtergebleven landen door de zoëven genoemde prikkels hun eigen opstijgingsmogelijkheid naar welvaart wel bereiken. Daar is veruit onvoldoende van terecht gekomen, zodat de situatie nu onmiskenbaar is dat het Westen welvaart geniet naast, zo niet ten koste van, andere landen. Met name de concurrentiemacht van het Westen is veel te groot gebleken. Dit is dus iets geheel anders dan het geleidelijk maar steeds sneller mee gaan lopen van de derde wereld met het Westen. En nóg zou hier slechts met mate van onrecht gesproken kunnen worden als er nergens in de wereld elementair gebrek was. Als de welvaart van het Westen staat naast grote armoede in de derde wereld, dan is er bij die armoede een wijd gespreid elementair gebrek inbegrepen.

Wij hebben gezien, dat het Westen niet zonder achilleshielen is en dat het onlangs door de olielanden bij zo'n hiel aangetast is kunnen worden. Hier werd de methode van de afpersing van concessies, die sinds onheugelijke tijden een zeer gangbare internationale methode is, na een aantal eeuwen van onaantastbaarheid, ook op het Westen zelf toegepast. Het is niet de wenselijke methode: op zichzelf niet, maar ook niet omdat dit geen nieuwe scheve distributies van welvaart kan voorkomen. De enige wenselijke methode is die van de zelfbeperking. Hier wordt niet alleen bedoeld de zelfbeperking bij het ontplooien van machtsmogelijkheden, maar vooral het scheppen van situaties die een chantage met macht beperken of zelfs uitsluiten. Dit komt neer op onafhankelijkheidsbevorderende hulpverlening. Hiertoe behoort allereerst dat er hulp gegeven wordt opdat het bestaan in die landen op minimaal het niveau komt van vrijwaring van elementair gebrek en van goede communicatie met de rest van de wereld.

Toelichting op punt 12

Euthanasie: Bevordering van het stellen van nadere grenzen zowel ten aanzien van het gebruik van middelen tot verlenging van het leven als ten aanzien van het beëindigen van leven van ernstig lijdenden.

Bij euthanasie kunnen belangen van individu en gemeenschap (c.q. naaste omgeving) scherp tegenover elkaar komen te staan, waar die overigens parallel lopen.
Wezenlijke grondslagen van onze samenleving zijn het recht op leven en de plicht tot bescherming daarvan. Toch wint het besef veld dat dit recht en deze plicht niet mogen meebrengen dat 'schijnleven' door kunstmiddelen wordt in stand gehouden, dan wel iemand de 'weldaad' van de dood wordt onthouden. Meer dan voorheen zijn medici bereid behandelingen zonder ander doel dan het handhaven van een niet-meer-bewust bestaan te staken en dit wordt ook in het algemeen aanvaard. Ook is, meer dan vroeger, aanvaardbaar dat niet altijd het bestrijden van een incidentele ziekte bij een aan een ongeneeslijke ziekte lijdende patient in diens belang is en dat 'laten sterven' door een andere natuurlijke oorzaak toelaatbaar is. Staken of nalaten van een behandeling, passieve euthanasie genaamd, komt in het algemeen niet ter toetsing van de strafrechter. De patient is immers overleden door een 'natuurlijke' oorzaak, in deze gevallen, en justitieel onderzoek blijft dan gewoonlijk achterwege. Wel echter is mogelijk dat niet-behandelen ter toetsing komt van de medische tuchtrechter. Het is anders gesteld met het toedienen van de dood veroorzakende middelen, de actieve euthanasie. Hier is eigenlijk geen sprake van een 'natuurlijke' dood en – wanneer blijkt dat dit het geval was – moet een justitieel onderzoek geschieden alvorens verlof tot teraardebestelling of crematie kan worden verleend. Dit geldt ook dan, wanneer de 'doodslag' op uitdrukkelijk verzoek van de patient geschiedde.
Hoe langer hoe meer wordt echter erkend dat er omstandigheden zijn waarin het belang

van de patiënt vordert dat hij bij het sterven wordt 'geholpen'. Tot dusver geschiedt een dergelijk helpen tersluiks.

Het lijkt ethisch zonder belang om – zoals algemeen gebeurt – een onderscheid te maken tussen actieve en passieve euthanasie. In beide gevallen immers wordt de dood bevorderd, hetzij door toediening van daartoe geëigende middelen, hetzij door achterwege laten van levensverlengende medicaties. Er is dan ook eigenlijk geen reden waarom in het ene geval artsen wel, in het andere niet (dan wel moeilijk) ter berechting kunnen worden geroepen. De wet dient dan ook, anders dan op het ogenblik nog geldt, de artsen zeker ruimte te bieden naar verantwoord inzicht te handelen. Dit geldt in het bijzonder waar er sprake is van de zogenaamde vrijwillige euthanasie, het bevorderen van de dood – in passieve of actieve vorm – op verlangen van de patiënt. Ieders recht tot vrije beschikking over zijn eigen leven dient te worden geëerbiedigd. Het aldus euthanatisch handelen op uitdrukkelijk verzoek van de patiënt moet voorbehouden blijven aan de medicus, daar deze een eigen verantwoordelijkheid heeft en levensmogelijkheden van de patiënt kan onderkennen. Onaanvaardbaar is deze bevoegdheid ook toe te kennen aan niet-medici, gezien de gevaren verbonden aan gebrek aan medische kennis en mogelijke afhankelijkheid. Wel dient reeds gedurende de opleiding van medici ruime aandacht te worden geschonken aan toepassingsmogelijkheden van euthanasie.

Bij de zogenaamde onvrijwillige euthanasie, d.w.z. de euthanasie zonder verzoek van of mogelijk zelfs tegen de wil van de patiënt, tekenen zich duidelijk gevaren af.
Niet kan worden ontkend dat – zeker in passieve vorm – ook hier omstandigheden denkbaar zijn dat, zonder dat van enige daartoe strekkende wens is gebleken, euthanatisch handelen kan zijn geboden. Maar ook hier geldt dat in wezen onderscheid tussen passieve en actieve euthanasie niet van betekenis is. Bij deze groep van gevallen blijft dan ook bij voortduring grote behoedzaamheid geboden.
Het is hier waar belangen van patiënt (men denke aan patiënten die niet tot uiting van gevoelens of verlangens meer in staat zijn) kunnen worden vertroebeld door die van anderen: Familie 'die het niet meer kan aanzien', die niet of niet meer tot verzorging bereid of in staat is, kosten – ook voor de gemeenschap – aan behandeling en verpleging verbonden, 'beter' recht van anderen op gebruik van in beperkte mate voorhanden voorzieningen. Bij toekomstige ontwikkelingen moeten hier de grenzen aan euthanatisch handelen scherp in het oog worden gehouden. De plicht tot bescherming van leven van bejaarden, invaliden, onvolwaardigen gaat boven vele andere plichten en ook boven vele algemene belangen.
Maar belangen van patiënt en zijn omgeving zijn veelal nauw verweven en het kan voorkomen dat die belangen tegen elkander moeten worden afgewogen. Wanneer zulks tot het doen van keuze leidt is waakzaamheid vereist opdat de benodigde keuze met de uiterste zorgvuldigheid en deskundigheid wordt gemaakt.

Toelichting op punt 13

Herziening van de verouderde wetgeving op het gebied van de sexuele misdragingen, waarbij strafbepalingen worden geschrapt, die belemmerend werken voor thans als normaal beschouwd sexueel gedrag.

De bepalingen van het deel van onze wetgeving dat zich bezig houdt met sexueel gedrag kunnen voornamelijk in twee groepen worden onderscheiden, n.l. die regelen, die beogen bescherming te bieden tegen aantasting van gevoelens en die, welke de lichamelijke integriteit willen beschermen.
Van de eerste groep vragen vooral aandacht die regelen, welke het vertonen van naaktheid, in natura dan wel in afbeeldingen (b.v. ook pornografie), verbieden.

Voorop staat dat in de afgelopen decennia de opvattingen omtrent de sexualiteit in het algemeen aanzienlijk zijn gewijzigd en dat het verlangen naar mogelijkheden sexualiteit vrij te beleven geen stringente verboden meer verdraagt. De vrijheden van de mens, ook op dit punt, behoren niet verder te worden beperkt dan hoogstnoodzakelijk is ter voorkoming van aantasting van vrijheden van de medemens.
Het menselijk lichaam en zijn onderdelen, ook de geslachtsorganen, zijn normale verschijnselen van de natuur en afbeelding of beschrijvingen daarvan als zodanig kunnen in redelijkheid niet als kwetsend worden beschouwd.
Hetzelfde moet gelden voor vertoon van natuurlijke, intermenselijke, sexuele gedragingen, tenzij het gedragingen betreft welke onder de tweede groep moeten worden gerekend.
De wetgeving houdt zich niet bezig met aesthetiek en aesthetisch minder fraaie vertoningen vormen dan ook geen grond voor verboden.
Voor bijzondere bescherming van jeugdigen tegen waarnemingen van deze aard is nog slechts in zeer beperkte mate plaats. Van schadelijke invloed, in het bijzonder op zeer jeugdigen, is nimmer iets vast komen te staan. Slechts daar, waar onttrekking aan kennisneming van vertoon als vorenbedoeld onmogelijk is (b.v. op openbare plaatsen) is beperking van vrije uitingsvormen ten deze nog aanvaardbaar.

Onder de tweede groep vallen vooral gedragingen, die met gebruik van geweld, dan wel door overwicht of misbruik van gezag, beïnvloeden tot het ondergaan en/of verrichten van sexuele handelingen tegen de wil.
Bijzondere bescherming tegen gedragingen van deze aard, ingegeven door sexuele lust, waarvan anderen slachtoffer worden, kan niet worden gemist. Wel vraagt hier aandacht dat de wetgeving een niet meer gerechtvaardigd onderscheid maakt tussen mannen en vrouwen. Niet in te zien valt immers waarom alleen vrouwen slachtoffer kunnen zijn van een gewelddadig handelen dat met de term 'verkrachting' wordt aangeduid.
De wet maakt echter ook onderscheid tussen gedragingen welke plaats vinden binnen de

formele huwelijksverhouding en daarbuiten. Tegen dwang tot het ondergaan van sexueel verkeer binnen het formele huwelijk bestaat geen bescherming en volstrekt onaanvaardbaar is dat de huwelijkssluiting een vrijbrief zou kunnen meebrengen voor sexueel wangedrag.

Toelichting op punt 14

Herziening van de wet gewetensbezwaren militaire dienst in dier voege, dat gewetensbezwaren tegen elke of enige vorm van oorlogsverrichting door het militaire apparaat, grond voor vrijstelling van militaire dienst opleveren.

Deze formulering houdt in dat een nieuwe begrenzing van de grond, waarop vrijstelling wegens gewetensbezwaren kan worden verleend wordt voorgestaan, die de bedoeling van de grondwet niet aantast, nl. het verlenen van vrijstelling wegens bezwaren tegen de primaire taak van het leger: het verrichten van oorlog. Buiten de gekozen begrenzing in de voorgestelde tekst vallen bezwaren tegen de organisatie-struktuur van het leger of tegen het dwangmatig karakter van de militaire dienst. Ook zijn bewust buitengesloten: bezwaren tegen niet op oorlog betrokken gewelddadig ingrijpen van de strijdkrachten (bijvoorbeeld bij binnenlandse onlusten anders dan in geval van burger-oorlog).
Wel schept de begrenzing ruimte voor gewetensbezwaren tegen *bepaalde* oorlogsverrichtingen, zonder dat men (alle) oorlogen zedelijk onvoorwaardelijk verwerpt. Die ruimte is verkregen door naast de term 'elke' nog de term 'enige' op te nemen. De uitdrukking 'enige vorm van oorlogsverrichting' biedt tevens ruimte voor gewetensbezwaren tegen het gebruik van bepaalde soorten wapens (met name atoomwapens).
Door alleen van gewetensbezwaren te spreken wordt in het midden gelaten, of deze bezwaren voortvloeien uit een godsdienstige of zedelijke overtuiging (huidige wet) in combinatie met bepaalde levens- en wereldbeschouwing, of dat veeleer een samenhang met bepaalde politieke beginselen op de voorgrond staat. De hachelijkheid van gemakkelijke mis-interpretaties (door gewetensbezwaarden zelf) dienaangaande nog daargelaten, moet het de wetgever onverschillig zijn, hoe de gewetensbezwaren tot stand zijn gekomen, dan wel waar ze op berusten. (Bij onderzoek van de aard van de bezwaren zal die samenhang als regel wel aan het licht moeten komen.)
De minister en met name zijn advies-commissie moet niet gehouden worden, het begrip gewetensbezwaren in te dammen op grond van een wettelijke beperking aangaande de mogelijke worteling van gewetensbezwaren binnen de samengang van het geestelijke leven van de concrete persoon. Ten overvloede zij opgemerkt, dat hier voor vrijstelling niet in aanmerking worden genomen politieke bezwaren, maar uitsluitend gewetensbezwaren, die zonder twijfel soms op een politieke overtuiging berusten. Bij uitwerking van een wet-

tekst in deze geest zou overwogen moeten worden, dat voor sommige gewetensbezwaren een beperkte vrijstelling (ad hoc) in de rede ligt. Dat zal het geval zijn voor gewetensbezwaren tegen een bepaalde (gegeven) oorlogs-situatie en mogelijk voor gewetensbezwaren tegen het gebruik van bepaalde soorten van wapens, al kan daarvoor ook algehele vrijstelling van de militaire dienst in zijn huidige opzet (inclusief mogelijk gebruik van afgewezen wapens) terecht worden verlangd.
De formulering van dit punt van het Humanistisch Perspectief laat ruimte voor een eventueel heropenen van de discussie over de vraag naar de wenselijkheid van een onderzoek naar de bezwaren. Daarover wordt binnen het hoofdbestuur verschillend gedacht.

Toelichting op punt 15

Een wetenschapsbeleid, dat zowel recht doet aan de praktische behoeften der samenleving als aan het algemeen menselijke streven naar kennis en aan de scheppingsdrang van de wetenschapper

Door de eeuwen heen heeft de wetenschap bijgedragen tot de verruiming en verrijking van de menselijke geest. Zijn rol is in recente tijden steeds belangrijker geworden en strekt zich uit over alle facetten van het menselijke leven. Parallel hiermee vraagt de wetenschap een steeds groter deel van onze inkomsten en mankracht.

De gevolgen van wetenschappelijk werk, gunstige en ongunstige, zijn vaak geheel anders dan was bedoeld of voorzien, zoals de ontdekking van de radio-activiteit, die tot kernenergie en atoomwapens leidde, of de moderne celbiologie, die beïnvloeding van de erfelijke eigenschappen van mens en dier in het vooruitzicht stelt.
Ontwikkelingen als deze beginnen in de studeerkamer, maar lopen uit op moeilijk te stuiten maatschappelijke veranderingen. De maatschappij zal daarom een sterke greep op de wetenschapsbeoefening moeten hebben met uiteraard zoveel mogelijk vrijheid voor de mensen, die erin werken.

Waar de grensovergang tussen zuivere en toegepaste wetenschap ligt, is vaak moeilijk te bepalen. Toch hebben beide een eigen functie.

Zuivere wetenschap, die bestemd is ter vermeerdering van kennis en inzicht, moet in een sfeer van vrijheid beoefend worden. Aan de wetenschapper zelf moet, net als aan een scheppende kunstenaar, zoveel mogelijk gelegenheid worden gegeven om zijn creativiteit uit te leven. Deze gelegenheid moet voor zoveel mogelijk mensen openstaan, maar dit is wel een zekere luxe, die door de financiële prioriteiten van de samenleving begrensd

wordt. Een beperking zal daarom nodig kunnen zijn en men ontkomt dan niet aan een kwaliteitsselectie van de aanstaande wetenschappers. Voorts zal men de kosten van de soms zeer dure research-hulpmiddelen moeten beperken en eventueel prioriteit aan 'goedkope' disciplines of onderzoeken moeten geven.

Toegepaste wetenschap is veel 'zichtbaarder' dan zuivere wetenschap. In de eerste plaats wegens zijn gevolgen, maar ook omdat er veel meer mankracht en middelen aan worden besteed. De maatschappij moet hier dus een veel sterkere invloed uitoefenen. Al zijn de gevolgen soms moeilijk te voorspellen, men zal dit steeds zo goed mogelijk moeten proberen en vooral de wetenschappers zelf moeten hieraan hun volle medewerking verlenen.

De vraag is dan, waar de contrôle door de samenleving moet aangrijpen, hetzij alleen in de toegepaste wetenschap, hetzij ook in de zuivere wetenschap voorzover die tot schadelijke toepassingen kan leiden. Met andere woorden: mag en moet het verzamelen en publiceren van kennis op zichzelf aan beperkingen worden onderworpen? Een humanist zal deze vraag niet licht beamen, maar moet hem wel onder het oog zien.

De contrôle op toegepaste research moet niet alleen repressief zijn maar veeleer inhoudelijk-sturend, zodanig dat wetenschappers geïnspireerd worden om voor de samenleving gewenste onderzoek-objecten aan te vatten. Ook de studie-richtingen der aankomende studenten moeten hieraan worden aangepast, zonodig door beperking van sommige studierichtingen.

2000-i.5.77.